

Problem Davranışların Azaltılmasında Olumlu Davranışsal Destek Planı Hazırlama

Dilek Erbaş *
Anadolu Üniversitesi

Özet

Günümüzde problem davranışlara, normal gelişim gösteren ve özürli çocuklarda oldukça sık rastlanılmaktadır. Problem davranışlar öğrencilerin yaşamlarını farklı şekillerde olumsuz olarak etkilemektedir. Problem davranış gösteren bireyler bu davranışları nedeniyle, eğitim ve öğretim olanaklarından yeterince yararlanamamaktadır. Ayrıca, bu bireyler akranları ve toplumdaki diğer bireyler tarafından dışlanabildikleri için bazı sosyal becerileri geliştirememekte ya da sınırlı düzeyde geliştirebilmektedirler. Dolayısıyla, öğretmenler, öğrencilerin yaşamlarını olumsuz etkileyen bu davranışları azaltmak için, olumlu davranışsal destek planı hazırlamalıdır. Hazırlanan bu planlar, uygulamalı davranış analiz ilkelerine dayalı olmalıdır. Ayrıca, hazırlanan planın öğrenciye ve uygulayacak bireylerin değer yargularına uygun olması gereklidir. Olumlu davranışsal destek planının sahip olması gereken diğer önemli bir özelliği ise, hazırlanan planın, öğrencinin yaşam kalitesini artıracak şekilde desenlenmesi ve uygulanmasıdır. Kapsamlı bir plan hazırlamak için, planı ayrıntılı şekilde yazmak, tutarlı ve sistemli olarak uygulamak ve planın etkililiğini değerlendirmek ve gerektiğinde düzenlemeleri yapmak için veri toplamak gibi basamakları gerçekleştirmek gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Problem davranışlar, olumlu davranışsal destek, davranış değiştirme planı, işlevsel analiz.

Abstract

Problem behaviors are frequently seen among the children with normal development as well as children with disabilities. Problem behaviors affect the students' lives in different negative ways. Individuals exhibiting problem behaviors cannot make the most out of their educational opportunities due to their behaviors. What's more, these individuals may run the risk of being incompetent or restricted in some social skills because of being excluded by their peers. Thus, teachers should prepare behavior-changing plans based on positive behavior support to mitigate the problem behaviors. These plans have to depend on the principles of applied behavior analysis. Besides, the plans should comply with the values of the students whom they target, and trainers whom they implement the program. Another vital characteristic that a plan has to have is to be designed and applied in a way that improves the student's quality of life. Writing the plan in detail, applying it systematically/consistently, and gathering necessary data to revise the plan by evaluating its efficacy are the steps to follow in order to prepare a comprehensive behavior-changing plan.

Key words: Problem behaviors, positive behavior support, behavior changing plan, functional analysis.

---

* Yrd. Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi Dil ve Konuşma Bozuklukları Eğitim, Araştırma ve Uygulama Merkezi

Normal gelişim gösteren ve ozurlu bireylerde kendilerini ve etrafındakileri yaralama, fiziksel çevreye zarar verme, yeni beceri edinimini engelleme ve sosyal ayırıştırma ile sonuçlanan vurma, bağırma, yerinden kalkma sınıfta yüksek sesle konuşma gibi pek çok problem davranışa sıklıkla rastlanılmaktadır. Problem davranışlar, bireylerin toplumda etkili işlev görmelerini engelleyen ve kendilerinin/akranlarının güvenliklerini tehlikeye sokan herhangi bir davranış olarak tanımlanmaktadır (Carr ve Durand, 1985).

Problem davranışlar öğrencilerin yaşamlarını farklı biçimlerde olumsuz olarak etkilemektedir. Bu davranışlar öğrencilerin süregelen eğitim ve öğretim etkinliklerine katılımlarını engellediği için problem davranış gösteren öğrenciler eğitim ve öğretim etkinliklerinden en üst düzeyde yararlanamamaktadırlar (Chandler ve Dahlquist, 2002). Ayrıca öğrenciler eş zamanlı olarak hem problem davranışları hem de buldukları bağlama uygun davranışları sergileyemeyecekleri için sınıfta yerine getirmeleri gereken etkinliklere de katılamamaktadırlar. Örneğin, öğrenci elindeki kalemı yere fırlatırken aynı zamanda öğretmenin tahtaya yazdığı matematik problemini defterine geçirememektedir. Problem davranışların öğrencilerin yaşamlarına olan olumsuz etkilerinden biri de, öğrencilerin bazı problem davranışlar sonucunda okuldan uzaklaştırılmaları nedeniyle öğretim olanaklarını kaçırmış olmalarıdır (Chandler ve Dahlquist 2002). Buna ek olarak, problem davranış gösteren öğrenciler akranları tarafından dışlanabilirler. Böylece bu öğrenciler akranlarından öğrenebilecekleri bazı becerilerden yoksun kalabilecekleri gibi bazı sosyal becerileri öğrenme olanakları da sınırlanabilmektedir.

Problem davranışlar herhangi bir müdahale yapılmadığında yaşam boyu sürebilir (Chandler ve Dahlquist, 2002). Bu nedenle problem davranışlar herhangi bir davranış değiştirme planı uygulamaksızın ortadan yok olmayacağı için bu davranışların şiddetinin artmasını ve bu davranışların öğrencilerin yaşamlarına olan olumsuz etkilerini en aza indirmek için uygun davranış değiştirme tekniklerinin kullanıldığı davranış değiştirme planlarının hazırlanması gereklidir.

Eğitmcilerin temel görevlerinden birisi tüm öğrencilere yeterli ve etkili öğretim olanakları

sağlamaktır. Dolayısıyla, tüm öğrencilerin bu olanaklardan yararlanabilmesi için problem olarak hazırlanıp uygulanan olumlu davranışsal destek (positive behavior support) planlarıyla mümkün olmaktadır (Snell ve Brown, 2000).

Olumlu Davranışsal Destek

Olumlu davranışsal destek işlevsel analiz bulgularına, uygulamalı davranış ilkelerine dayalı ve uygulayacak kişilerin değer yargılarına ve becerilerine uygun davranış değiştirme teknikleri uygulamasıdır (Koegel Koegel ve Dunlap 1996, Snell ve Brown 2000). Bu yaklaşım, bireylerin problem davranışlarını azaltmayı uygun becerilerini arttırmayı ve eğitsel, sosyal iş yaşamlarını geliştirmeyi hedeflemektedir. Olumlu davranışsal destek öğrencinin bulunduğu çevreyi düzenleyerek öğrencinin problem davranışlarının ortaya çıkmasını önlemeye ve ortaya çıkan problem davranışları azaltmaya odaklanmıştır.

Olumlu davranışsal destek planları hazırlamak için işlevsel analiz yoluyla problem davranışın işlevini belirlemek gereklidir. Ayrıca planda problem davranışın ortaya çıkmaması için gerekli önlemlere ilişkin bilgiler ve problem davranışa yönelik ilimli davranış değiştirme teknikleri yer almaktadır. Buna ek olarak problem davranış sergileyen bireylerin uygun davranışlarını arttırmak ya da uygun davranış kazandırmak için gerekli teknikler de yer almaktadır. Dolayısıyla olumlu davranışsal destek planlarında problem davranış sergileyen bireyin yirmi dört saatını planı yapılarak ve gerekli çevresel düzenlemeleri sağlayarak problem davranışlar azaltılmakta ve uygun davranışlar artırılmaktadır. Ayrıca bu yaklaşımla davranış değiştirme tekniklerini kullanacak, bireylerin değer yargıları, becerileri göz önünde bulundurulmaktadır. Böylece, istenilen davranış değişikliklerinin kalıcı olması ve genellenmesi artmaktadır. Bu nedenle, problem davranışların azaltılmasında olumlu davranışsal destek planlarının kullanılması oldukça önemlidir.

Olumlu Davranışsal Destek Planında Olması Gereken Özellikler

Olumlu davranışsal destek planları (a) uygulamalı davranış analizi ilkelerini temel alan tekniklerin kullanıldığı, (b) uygulanacağı ortama ve bireylere uygun tekniklerin seçildiği, (c) problem davranış gösteren bireyin yaşam kalitesini arttıracak değişiklikleri sağlayabilecek özelliklere sahip

olmalıdır (Hieneman ve diğerleri 1999, Snell ve Brown 2000)

Olumlu davranışsal destek planında yer alacak davranış değiştirme teknikleri uygulamalı davranış analizi ilkelerine ve seçilen her bir tekniğin etkililiği, araştırma bulgularına dayalı olarak belirlenmiş olmalıdır. Ayrıca, her bir davranış değiştirme tekniğinin seçilme nedenine ilişkin bilgi, davranış değiştirme planında yer almalıdır (Snell ve Brown 2000)

Olumlu davranışsal destek planı uygulanacağı bağlama ve uygulayacak kişilerin değer yargılarına uygun olmalıdır. Ayrıca plan hazırlanırken, kullanılacak davranış değiştirme tekniğine ilişkin yonetsel desteğin ve kaynağın düşünülmesi etkili olan davranış değiştirme tekniğini uzun süre kullanmada gerekli olacak desteğin sağlanması gibi durumlar da göz önünde bulundurulmalıdır (Snell ve Brown 2000)

Olumlu davranışsal destek planları öğrencinin hem uygun davranışlarını artırmalı ve/veya uygun olmayan davranışlarını azaltmalı hem de yaşam kalitesini arttırmalıdır (Koegel, Kern, Koegel ve Dunlap 1996, Meyer ve Evans, 1989). Bu planlar, problem davranış sergileyen öğrencinin arkadaş çevresini genişleterek çevresindeki kişilerle etkileşim kurmasını sağlar. Ayrıca, öğrencinin katıldığı ortamları/etkinlikleri çeşitlendirerek öğrencinin yaşam kalitesi artırılabilir. Dolayısıyla, bu planları hazırlanırken hem öğrencinin davranışları hem de bireyin içinde bulunduğu çevre ve çevrede yer alan bireylerin davranışları değiştirilmelidir. Böyle bir süreci gerçekleştirmek için olumlu davranışsal destek planı hazırlamada izlenmesi gereken bazı basamaklar bulunmaktadır. İzleyen bölümde bu basamaklara ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Olumlu Davranışsal Desteğe Dayalı Davranış Değiştirme Planı Hazırlamada İzlenmesi Gereken Basamaklar

Olumlu davranışsal destek planı hazırlarken izlenmesi gereken üç basamak bulunmaktadır. Bunlar (a) davranış değiştirme planında uygulanacak süreçlerin ayrıntılı olarak yazıldığı davranış değiştirme planını hazırlama, (b) davranış değiştirme planını uygulama, (c) uygulanan planın etkilerini değerlendirme ve gerekli değişiklikleri yapmadır (Hieneman ve diğerleri, 1999, Snell ve Brown 2000)

Olumlu davranışsal destek planının ilk basamağı, planın hazırlanması ve yazılı biçime dönüştürülmesidir. Bu planının ilk basamağı gerçekleştirilirken aşağıda sıralanan bilgiler toplanmalı ve bu bilgiler davranış değiştirme planında yer almalıdır (Hieneman ve diğerleri 1999, Snell ve Brown, 2000)

Olumlu davranışsal destek planında mutlaka planın hazırlanma gerekçesi de yer almalıdır (Snell ve Brown, 2000). Olumlu davranışsal destek planı hazırlanırken bireyin problem davranışlarının bireyin sağlığı, güvenliği ve yaşam biçimine olan etkilerine dayalı olarak, planını hazırlama gerekçeleri sıralanmalıdır. Olumlu davranışsal destek planının hazırlanış nedeni ve kişinin yaşamında meydana gelecek değişikliklerin neler olabileceği planın ilk bölümünde yer almalıdır. Aşağıda davranış değiştirme planının ilk bölümüne ilişkin örnek yer almaktadır (Snell ve Browns, 2000)

Örnek Davranış Değiştirme Planı

Öğrencinin Adı Soyadı *Öğretmenin Adı Soyadı*

Anni Adı Soyadı

Baba Adı Soyadı

Ev Tel

İş Tel

Davranış Değiştirme Planı Hazırlama Gerekçesi

Gamze bu iki kelimelik cümleler kullanarak iletişim kurmaktadır. Genellikle tek başına uzun süre oynamayı tercih etmekteydi. Gamze yuzüne vurma bağırma kendisiyle çalışan bireylere vurma davranışları göstermektedir. Bu davranışları bir ders saatinde en az beş kez görülmekteydi. Gamze'nin bu davranışları en çok etkinlikler arası geçişlerde istemediği etkinlikler sunulduğunda yazma gerektiren etkinlikler sırasında görülmekteydi.

Davranış değiştirme planı hazırlama gerekçeleri arasında Gamze'nin arkadaşlarının bu tür davranışlar sergilememeleri ve bu davranışların kendine ve çevresindeki bireylere zarar vermesi sayılabilir.

Olumlu davranışsal destek planının amaçlarını belirleme ve hedef davranışları (problem davranışları) tanımlama, davranış değiştirme planı

hazırlanmasında izlenmesi gereken birinci basamaktaki ikinci aşamadır (Hieneman ve diğerleri, 1999 Snell ve Brown, 2000)

Olumlu davranışsal destek planının amaçlarında davranış değiştirme süreciyle öğrenciden beklenen istenik değişikliklerin neler olduğu açıkça belirtilmelidir Davranış değişikliğinin amacı ve amaç ifadesinde yer alacak ölçüt, problem davranışın sıklığı süresi problemin ağırlık derecesine bağlı olarak belirlenmelidir (Snell ve Brown, 2000)

Olumlu davranışsal destek planında hedeflenen amaçlara ulaşmak için hedef davranışların gözlenebilir ve ölçülebilir terimlerle tanımlanması gereklidir (Hieneman ve diğerleri, 1999, Meyer ve Evans, 1989 Snell ve Brown, 2000) Hedef davranışın tanımlanması öğrenciyle çalışan personele hedef davranışa ilişkin bilgi vermesi açısından oldukça önemlidir Ayrıca uygulanan davranış değiştirme planının etkililiğini belirlemek için gerçekleştirilecek değerlendirme sürecini sağlıklı bir şekilde yerine getirmek için hedef davranışların tanımlanması gereklidir

Hedef davranışları tanımlamada başarının anahtarı hedef davranış tanımının özel değerlendirmelere çok az ya da hiç neden olmamasıdır (Hieneman ve diğerleri 1999 Meyer ve Evans 1989 Snell ve Browns, 2000) Hedef davranış tanımları özel değerlendirme gerektiriyorsa farklı bireylerin aynı davranışı görmesi mümkün değildir Bu nedenle, iyi bir hedef davranış tanımı uç ölçütü karşılıyor olmalıdır (Hieneman ve diğerleri, 1999 Meyer, ve Evans, 1989 Snell ve Browns 2000) Birincisi hedef davranış tanımı yeterince açık yazılmışsa, bu tanımı okuyan bir birey, tanımı kolayca kendi kelimelerini kullanarak anlam değişikliğine neden olmaksızın tekrar edebilir Yazılan hedef davranış tanımının bu ölçütü karşılaması, bireyin herhangi bir anlam değişikliğine meydan vermeden okuduğu tanımı kendi kelimeleriyle tekrar edinceye kadar tekrar tekrar yazılmasıyla sağlanmaktadır İkinci olarak, hedef davranışın tanımında davranışın sınırları belirli olmalıdır Örneğin, ne zaman bağırma davranışının problem davranış olarak değerlendirileceği ne zaman değerlendirilmeyeceği belirtilmelidir Ancak, her durumda problem davranışın sınırlarını belirlemek mümkün olmayabilir Böyle durumlarda problem davranışın farklı biçimleri de göz önünde bulundurulabilir o

durumlarda davranışın nasıl kayıt edileceğine karar verilmelidir Üçüncü olarak, hedef davranış tanımı gözlenebilir ve ölçülebilir terimlerden oluşmalıdır (Houten ve Hall, 2001)

Problem davranış tanımlamada iki önemli nokta bulunmaktadır Bunlar (a) problem davranış olduğu bağlam içerisinde tanımlanmalıdır (b) Problem davranışlar tanımlanırken, tek bir problem davranışa odaklaşmak yerine, o davranış ile aynı işlevi gören diğer davranışlara da odaklaşmak gereklidir (Hieneman ve diğerleri 1999, Houten ve Hall 2001 Snell ve Brown, 2000)

Problem davranışlar, genellikle, 'Gamze sınırlıdır ya da "çok saldırgan bir çocuktur" gibi, bireyin karakteri ya da özelliği gibi değerlendirilip tanımlanmaktadır Problem davranış ortaya çıktığı bağlam içinde tanımlandığında, problem davranış meydana geldiği ortamlarla ya da durumlarla ilişkili olarak betimlenmektedir Örneğin Etkinlikler arası geçişte ya da istemediği bir etkinlik verildiğinde, Gamze, avucunun içiyle yuzune vurur ve çığlık atar ya da etkinliği değiştiren kişiye vurur Bu davranışlarının sonucu olarak, öğretmen Gamze'ye verdiği görevi geri çeker şeklinde yazılmış bir ifade problem davranışın olduğu bağlama ilişkin fikir vermektedir

Kısa zaman bireyde birden fazla problem davranış birlikte ortaya çıkabilir Dolayısıyla, problem davranışları tanımlarken birlikte görülen davranışlar belirtilmeli ve bu davranışların aynı işleve hizmet edip etmediği göz önünde bulundurulmalıdır (Snell ve Brown 2000) Yukarıdaki ornekten yola çıkarak, Gamze'nin çığlık atma yuzune vurma ve başkasına vurma davranışlarının birlikte olduğu ve aynı işleve hizmet ettiği sonucu çıkarılabilir Bir başka deyişle, tüm bu problem davranışlar, aynı davranış sonrası uyaran tarafından izlenmektedir Aşağıdaki ornekte Gamze'nin davranış değiştirme planının ikinci aşaması olan problem davranışların tanımları yer almaktadır (Snell ve Brown 2000)

Gamze'nin Problem Davranış Tanımları

- a *Kendi yüzüne vurma Gamze yanaklarına ve alınına avucunun içiyle en çok bir metre uzağında duran bir kişinin duvabileceği şekilde vurmaktadır Yanakına alınına ya da yuzunun diğer bölümlerine dokunması kendi yuzune vurma davranışı olarak sayılmamaktadır*

- b. **Bağırma:** Bağırma konuşma sesinden daha fazla bir tonda bir metre uzağındaki bir kişinin duyabileceği yükseklikte ses çıkarması olarak tanımlanmaktadır. Uzağında bulunan arkadaşını çağırmak için bağırması, şarkı söylemesi, bağırma davranışı olarak sayılmamaktadır.
- c. **Çevresindeki bireylere vurma:** Gamze eliyle ya da ayağıyla çevresindeki kişilerin vücudunun her hangi bir bölgesine, en çok bir metre uzağında duran bir kişinin duyabileceği şekilde vurması olarak tanımlanmaktadır. Çevresindeki bireylerin dikkatini çekmek için bireylerin vücutlarının herhangi bir bölgesine dokunması vurma davranışı olarak sayılmamaktadır.

Olumlu davranışsal destek planının ilk basamağında yer alan üçüncü aşama, işlevsel analiz süreci sonunda elde edilen verilerin özetini hazırlamadır (Hieneman ve diğerleri, 1999; Meyer ve Evans, 1989; Snell ve Brown, 2000). İşlevsel analiz sürecinde, problem davranışın işlevine ilişkin geliştirilen hipotezin bir özeti davranış değiştirme planında yer almalıdır. Problem davranış işlevine ilişkin hipotez ifadesinde, problem davranışa zemin hazırlayan uyaranların, davranış öncesi uyaranların ve davranış sonrası uyanların bir özeti yer almalıdır. Problem davranışın işlevine ilişkin yazılan özet ifadeler, davranış değiştirme planına temel oluşturmakta ve olası davranış değiştirme tekniklerini seçmede rehberlik etmektedir. Çoklu işleve sahip problem davranışlar için, her bir işleve ilişkin ayrı özet ifadeler oluşturulmalıdır. Aşağıda Gamze'nin problem davranışlarının işlevlerine ilişkin geliştirilen hipotezler yer almaktadır (Snell ve Brown, 2000).

Gamze'nin Problem Davranış İşlevine İlişkin Geliştirilen Hipotezlerin Özeti

İşlevsel analiz sürecinde Gamze'nin öğretmeni, öğretmen yardımcısı ve annesiyle işlevsel analiz görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, işlevsel analiz gözlem formu kullanılarak, Gamze sınıfında gözlenmiştir. Gözlem ve görüşme sonuçlarına dayalı olarak, Gamze hoşlanmadığı bir durum ile karşılaştığında (etkinlikler arası geçişler, tahtaya kalkma, yazma gerektiren etkinlikler gib.), yüzüne vurmakta, bağırmakta ya da etrafındaki bireylere vurduğu belirlenmiştir. Bu davranışların,

Gamze'nin içinde bulunduğu durumdan kaçma için sürdürdüğü düşünülmektedir. Gamze'nin bu davranışları altı saatten daha az uyuduğu zamanlarda daha fazla oluşmaktadır.

Davranışa Zemin Hazırlayan	Davranış öncesi uyaranlar	Davranış	Davranış sonrası uyaran
Altı saatten Az uyku	Geçişler tahtaya Kalkma, Yazma Gerektiren atkinlikler	Bağırma, kendine ve başkasına vurma	İstlenmeyen durumdaki kaçma

Olumlu davranışsal destek planında, kullanılacak davranış değiştirme tekniklerine ilişkin genel yaklaşımların yer aldığı bir bölümün olması gereklidir. Bu bölümde, problem davranışı etkisiz ve yetersiz kılacak genel yaklaşımlar tanımlanmaktadır. Olumlu davranışsal destek planında yer alan genel davranış değiştirme yaklaşımlarını belirlerken, işlevsel analiz sonuçlarına dayalı olarak geliştirilen hipotezlerden yararlanılmaktadır (Snell ve Brown, 2000).

Problem davranışların işlevlerine ilişkin olarak geliştirilen hipotezler, davranışa zemin hazırlayan, davranış öncesi ve davranış sonrası uyaranları değiştirmeye yönelik olası davranış değiştirme tekniklerinin neler olacağına ilişkin bir liste oluşturmayı sağlamaktadır. Daha sonra olası davranış değiştirme tekniklerinden bireye ve uygulanacak ortama en uygun davranış değiştirme teknikleri seçilmektedir. Örneğin, Ali yemeğini bitirdikten sonra arkadaşlarının tabağındaki yiyecekleri almaktadır. Gerçekleştirilen işlevsel analiz bulgularına dayalı olarak, Ali'nin problem davranışının işlevinin, nesne elde etme yoluyla olumlu pekiştirme olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca dayalı olarak, davranış değiştirme planında yer alacak davranış değiştirme teknikleri sadece davranışa zemin hazırlayan ve davranış öncesi uyaranlara yönelik olabilir. Örneğin, Ali'ye daha fazla yiyecek verilerek arkadaşlarının yemeğini alması engellenebilir. Bu tekniklerin dışında, bu durumda, davranışı izleyen uyaranlara ilişkin davranış değiştirme teknikleri kullanılabilir. Ali'ye daha fazla yiyecek istediğini ifade etmesi öğretilerek arkadaşlarının tabağından yiyecek alması önlenir. Bir başka uygulamada, Ali bu

davranışları sergilediğinde masadan uzaklaştırılarak, mola tekniği uygulanabilir.

Olumlu davranışsal destek planında yer alabilecek davranış değiştirme tekniklerine ilişkin genel bir bakış, bireyle çalışan personele bilgi verme ve yeni çalışacak personele gerekli eğitimi sağlama açısından önemlidir. Aşağıda Gamze'nin problem davranışlarına yönelik olarak hazırlanan olumlu davranışsal destek planında kullanılacak davranış değiştirme tekniklerine ilişkin genel bir yaklaşım yer almaktadır (Snell ve Brown, 2000).

Gamze'nin Problem Davranışları İçin Genel Yaklaşımları Belirleme

Gamze'nin problem davranışları hoşlanmadığı üç farklı durumda meydana gelmektedir. Gamze'nin geçişlerde izleyen etkinliğin ne olacağını bilmediği için kafası karışmakta; bu nedenle, geçişlerde problem davranış sergilediği düşünülmektedir. Bu durumlarda, Gamze'ye etkinlikler arasında geçişlerde yardım edilebilir ya da Gamze istediği bir etkinliğe yönlendirilebilir.

Gamze için tahtaya kalkmanın hoş bir durum olmadığı işlevsel analiz sürecinde belirlenmiştir. Ayrıca, Gamze'nin performans düzeyi incelendiğinde sahip olduğu becerilerin yazma becerisi için yeterli olmadığı, bu durumunda, Gamze'nin yazma gerektiren etkinliklerden hoşlanmamasına neden olduğu düşünülmektedir. Gamze'nin uykusunu yeterince alamadığı durumlarda ise problem davranışın arttığı belirlenmiştir. Dolayısıyla bu çıkarımlara dayalı olarak davranış değiştirme planının amacı, (a) problem davranışa neden olan üç farklı durumu değiştirmek, (b) Gamze'ye bu durumlarda kaçma için alternatif davranış öğretmek, (c) bu durumlarda kaçmayı sağlamak için problem davranışları etkili olarak kullanılmasına izin vermemek olarak belirlenmiştir.

Olumlu davranışsal destek planı, problem davranışın ortaya çıktığı tüm ortamlarda kullanılacak farklı davranış değiştirme tekniklerini içermelidir. Ayrıca, bu planda bireyin problem davranışlarını azaltma ya da ortadan kaldırmada etkili olacak olası davranış değiştirme tekniklerine yer verildikten sonra, bağlama ve bireye en uygun

teknikler seçilmektedir (Hieneman ve diğerleri, 1999; Snell ve Brown, 2000).

Olumlu davranışsal destek planında yer alacak her bir farklı davranış değiştirme tekniğinin uygulama süreci, davranış değiştirme planında betimlenmelidir. Her bir davranış değiştirme tekniğinin uygulama süreci, tutarlı ve güvenilir uygulanabilmesi için gerekli ayrıntıyı içerecek şekilde yazılmalıdır. Uygulanacak davranış değiştirme teknikleri oldukça basit bir format kullanılarak yazılabileceği gibi öğrencinin problem davranışının karmaşıklığına bağlı olarak daha kapsamlı yazılabilir. Yazılı plan oluşturmanın amacı, öğrenci ile çalışan bireylerin problem davranış ve alternatif davranışlar oluştuğunda nasıl davranmaları gerektiği konusunda hem fikir olmalarını sağlamaktır. Aşağıda Gamze'nin problem davranışları için uygulanacak farklı davranış değiştirme tekniklerine ilişkin bilgiler yer almaktadır (Snell ve Brown, 2000).

Gamze'nin Davranış Değiştirme Planında Uygulanacak Belirli Davranış Değiştirme Teknikleri

Gamze'nin problem davranışları azaltmak ve ortadan kaldırmak için aşağıda sıralan süreçler uygulanacaktır:

Etkinlikler arası geçişleri gösteren sıralama kartlarını kullanma: Problem davranışın oluşumuna neden olan dört temel geçiş süreci bulunmaktadır. Her bir etkinlik arası geçiş için farklı resim kullanılacaktır. Kullanılacak resimli sıralama kartları, her bir etkinlikte yapılması gerekenleri gösterecektir. Örneğin, sıraya gir, spor salonuna git, spor salonunda gerçekleştirilen etkinliklere katıl vb. Gamze'ye etkinlikler arası geçişten hemen önce sıralama kartları gösterilecek ve geçişin her bir basamağı Gamze'yle birlikte gözden geçirilecektir. Geçiş sırasında Gamze'nin öğretmeni, hangi basamağın gerçekleştirildiğini Gamze'ye soracaktır. Etkinlikler arası geçiş sağlandıktan sonra, Gamze kartı duvarda asıldığı yere geri koyacaktır. Sıralama kartlarının nasıl kullanılacağına ilişkin 20 dakikalık dört öğretim oturumu hazırlanmıştır. Gamze sıralama kartlarını nasıl kullanacağını bildiği için, bu öğretim oturumlarının yeterli olacağı düşünülmektedir.

Tahtaya kalkıp konuşma yerine küçük gruba konuşma: Gamze'nin sınıfta tahtaya kalkıp, tüm

sınıfa yönelik etkinlik gerçekleştirilmesi yerine, küçük gruplarda okuma ya da öykü gruplarına katılması planlanmaktadır.

Yazma becerilerini geliştirme: Gelecek dört haftalık süreçte, Gamze'ye verilen yazma becerisi gerektiren ödevler Gamze'nin performans düzeyine bağlı olarak değiştirilecektir. Ayrıca, bire bir öğretim ile yazma becerileri geliştirilmeye çalışılacaktır. Dört hafta sonunda Gamze'nin performans düzeyi tekrar gözden geçirilerek, sınıf düzeyine uygun yazma gerektiren ödevler dereceli olarak miktarı artırılarak verilecektir.

Gamze'ye istemediği bir görev ile karşılaştığında mola istemeyi öğretmek: Gamze "mola istiyorum" diyerek gün boyunca istediği her hangi bir zamanda 2 dakikalık bir mola alabilir. Gamze mola aldığı anda sırasından kalkacak ve sınıfın sol köşesinde oturacaktır. Mola zamanının dolduğunu bildiren saat çaldığında, Gamze sırasına geri dönecektir. Gamze'ye her gün 15 dakikalık iki öğretim oturumunda mola istediğinde ne yapması gerektiği, molayı kullanmak için sınıfın sol köşesine gitme ve molanın bitişini işaret eden saatin sesini duyunca sırasına dönme öğretilecektir. Gamze bu süre 5 gün boyunca öğretmenin sözel yönergesiyle yerine getirir duruma geldikten sonra, öğretim, problem davranışın ortaya çıktığı durumlarda gerçekleştirilecektir. Öğretim Gamze'nin mola isteyip, molayı kullanıp, sırasına geri dönme sürecini herhangi bir ipucu almaksızın yerine getirene kadar devam edecektir. Bu süreçte problem davranış görüldüğünde görmezden gelinecektir.

Problem davranış görüldüğünde elde edeceği pekiştiricileri azaltma: Gamze problem davranış gösterdiğinde öğretmen mola istemek için "mola istiyorum" ifadesi kullanması gerektiğini hatırlatacak ve istenilen ifadeyi kullanır kullanmaz mola almasına izin verecektir. Problem davranışları kullanarak istemediği durum ya da görevden kaçmasına izin verilmeyecektir.

Verilen etkinliği tamamladığında pekiştirilecektir: Dört haftalık süreçte düzenli olarak Gamze'nin tamamladığı tüm etkinlikler pekiştirilecektir.

Gamze yeterince uyuyamadığında ders programında değişiklikler yapma: Gamze'nin annesi Gamze'nin altı saatten daha az uyuduğu günlerde, öğretmene telefon edecektir. Öğretmeni de, günün ilk iki saatinde, Gamze'nin programını

değiştirerek Gamze'nin yapabileceği ve hoşlandığı etkinlikleri gerçekleştirilmesine izin verecektir.

Bazı problem davranışlar için olumlu davranışsal destek planında kriz ve acil durumda yapılması gerekenlere ilişkin ifadelerin yer alması gereklidir (Hieneman ve diğerleri, 1999; Snell ve Brown, 2000). Kendini yaralama ve çevreye zarar verici davranışları yoğun olan bireyler için, acil durumlarda neler yapılacağına ilişkin bilgilerin yer aldığı acil durum planının hazırlanması gereklidir.

Acil durum planında, (a) hangi durumların acil durum olduğunu belirten tanımlar, (b) uygulanacak acil durum sürecinin aşamaları, (c) uygulanan davranış değiştirme planını sonlandırmak için gerekli ölçüt, (d) acil duruma ilişkin veri toplama yönteminin tanımı, (e) uygulanan sürece ve duruma ilişkin kime bilgi verileceği, (f) acil durum sona erdiğinde izleme sürecine ilişkin basamakların tanımı yer almalıdır (Hieneman ve diğerleri, 1999; Snell ve Brown, 2000). Aşağıda Gamze'nin olumlu davranışsal destek planında yer alan acil durum planına ilişkin bilgiler yer almaktadır (Snell ve Brown, 2000).

Gamze İçin Acil Durum Süreci

Gamze'nin problem davranışları Gamze'nin ya da çevresindeki kişilerin sağlıklarını ve güvenliklerini tehdit edecek düzeyde olmadığı için, herhangi bir acil durum planını gerektirmemektedir. Sınıfta bulunan diğer öğrenciler için geçerli olan sağlık ve güvenlik tedbirleri Gamze için de geçerlidir.

Olumlu davranışsal destek planı hazırlamada ikinci basamak hazırlanan davranış değiştirme planını uygulamaktır. Bazı durumlarda, olumlu davranışsal destek planını uygulamak için planı uygulayacak personelin eğitimi gerekli olabilir. Bu durumda planı uygulayacak bireylerle görüşüp kaynak ya da bilgi eksikliği olup olmadığı belirlenmelidir. Diğer önemli bir etmen de olumlu davranışsal destek planını uygulamak için gerekli olan zamandır. Bu planın etkili bir şekilde uygulanabilmesi için uygulayacak kişilerin zamanlarını iyi planlamaları gereklidir (Hieneman ve diğerleri, 1999; Snell ve Brown, 2000).

Olumlu davranışsal destek planının tutarlı ve sistematik bir şekilde uygulamak ve yukarıda

belirtilen etmenlerin göz önünde bulundurulduğu bir uygulama planının hazırlanması gereklidir. Davranış değiştirme programı uygulama planında, programda yer alan her bir basamağın kim tarafından, hangi sırada ve ne zaman yerine getirileceği yazılmalıdır (Hieneman ve diğerleri, 1999, Snell ve Brown, 2000)

Gamze'nin Davranış Değiştirme Uygulama Planı

Tarih

Öğretmenin Adı Soyadı

Yardımcı Öğretmenlerin Adı Soyadı

Davranış değiştirme planında izlenecek basamakları bu basamaklarının kimler tarafından ne zaman yerine getirileceği aşağıda verilmiştir

<i>Etkinlikler</i>	<i>Sorumlu Olan kişi</i>	<i>Tarih</i>	<i>Saat</i>
<i>İşlevsel Analiz</i>			
<i>1 İşlevsel analiz görüş mcsü</i>	<i>A Ekm</i>	<i>12/15/10</i>	
<i>2 İşlevsel analizi doğru dan görme</i>	<i>A Ekm</i>	<i>15/17/10</i>	
<i>3 İşlevsel analiz bulgu larının o emni ha ırlama</i>	<i>D Kaynar</i>	<i>20/10</i>	<i>3 30 4 30</i>
<i>Olumlu davranışsal destek planı hazırlama</i>			
<i>4 Davranış değiştirme planına ilişkin genel vaklaşmaları belirleme</i>	<i>Ekip</i>	<i>21/10</i>	<i>3 30 4 30</i>
<i>5 Davranış değiştirme planını ha ırlama</i>	<i>A Ekm</i>	<i>22/10</i>	
<i>Olumlu davranışsal destek planının uygulama</i>			
<i>6 Matleme geliştirme</i>	<i>D Kaynar</i>	<i>22/10</i>	
<i>7 Orijenim</i>	<i>A Fkm</i>	<i>23/31/10</i>	
<i>8 Donut sağlama</i>	<i>Ekip</i>	<i>1/11</i>	<i>2 30 3 30</i>
<i>9 Hizmet içi eğitim</i>	<i>A Ekm</i>	<i>1/11</i>	
<i>Olumlu davranışsal destek planını izleme ve değerlendirme</i>			
<i>1 Veri toplama</i>	<i>A Ekm</i>	<i>Günlük</i>	
<i>2 Ekip toplantısı</i>	<i>Ekip</i>	<i>Her Cuma</i>	<i>3 30 4 30</i>

Olumlu davranışsal destek planı hazırlamanın en son basamağı, değerlendirme planı hazırlamaktır (Hieneman ve diğerleri, 1999, Snell ve Brown, 2000). Değerlendirme planı hazırlamanın amacı uygulanan davranış değiştirme planının etkililiğinin belirlenmesini ve planı uygularken meydana gelen aksaklıkların giderilmesini ve gerekli değişikliklerin yapılabilmesini sağlamaktır. Değerlendirme planında (a) davranış değiştirme süreci uygulanmadan önce problem davranış

düzeyinin belirlenmesi için, başlama düzeyi verilerinin ve uygulama sürecinde toplanacak verilerin nasıl toplanacağı, (b) verilerin kim tarafından toplanacağı, (c) veri toplama sürecinde kullanılacak formlara ilişkin bilgiler yer almalıdır (Hieneman ve diğerleri, 1999, Snell ve Brown, 2000)

Değerlendirme sürecinde diğer önemli bir nokta elde edilen bilgilerin ve verilerin sunumudur (Hieneman ve diğerleri, 1999, Snell ve Brown, 2000). Davranışta meydana gelen değişiklik oldukça yavaş ve dereceli bir ilerleme gösteriyorsa, ilerlemeyi görmek ve fark edebilmek zor olabilir. Bu nedenle, elde edilen verileri grafiğe donuşturarak, görsel olarak sunmak ilerlemeyi izlemek açısından önemli olmaktadır. Bazı davranış değiştirme planlarında elde edilen sonuçlar niteliksel olabilir. Boyle durumlarda, davranış değiştirme programı sonucunda bireyin yaşamında meydana gelen olumlu ya da olumsuz değişikliklerine ilişkin ailelerin görüşleri gibi niteliksel veriler de bir sayfada özetlenebilir. İzleyen bölümde Gamze'nin davranış değiştirme programında yer alan değerlendirme planı verilmektedir (Snell ve Brown, 2000)

Gamze'nin Olumlu Davranışsal Destek Planı Değerlendirmesi

Gamze'nin problem ve alternatif davranış düzeylerini belirlemede olay kayıt tekniği kullanılacaktır. Davranış değiştirme planının uygulanacağı ilk hafta her gün sabah ders öncesi 15 dakikalık değerlendirme toplantısı yapılacaktır. İlk haftanın sonunda Gamze'nin problem davranış düzeyi ve yeni öğrendiği alternatif davranış düzeyine ilişkin görüşmek üzere her hafta Cuma günleri toplanacaktır.

Bu makalede olumlu davranışsal desteğinin tanımı, özellikleri ve olumlu davranışsal destek planı hazırlanırken izlenmesi gereken basamaklara ilişkin bilgiler ve uygulama örneği verilmiştir. Anlaşılacağı üzere, bu makalede problem davranışları azaltmak için kullanılacak tekniklerin listesi verilmemektedir. Ancak problem davranışları azaltmak ve istenilen davranış değişikliğinin kalıcı olması ve genellenmesinin sağlanabilmesi için uygulamacılara rehberlik etmesi için problem davranış sergileyen bir öğrenciye

hazırlanan olumlu davranışsal destek planına yer verilmiştir

Sonuç olarak olumlu davranış destek problem davranışların azaltılmasında başarıyla kullanılan bir yaklaŐımdır. Problem davranışlar bireylerin yaŐamları farklı Şekillerde olumsuz olarak etkilemektedir. Dolayısıyla, bu davranışların azaltılmasında farklı pek çok teknik kullanılmıŐtır. Ancak problem davranışların azaltılmasında öncelikle bu davranışların işlevinin belirlenmesinin gerekliliŐi

ve problem davranışların azaltılmasının yanı sıra uygun davranışların artırılmasının oneminin anlaŐılmasıyla olumlu davranış destek planının kullanımı artmıŐtır. Boylece, uygulamacıların, problem davranışların herhangi bir rmudahale yapılmaksızın ortadan kalmayacaŐını bilmesi ve bu davranışları ortadan kaldırmak için olumlu davranışsal destek planını sistemli ve tutarlı bir Şekilde uygulanması gereklidir.

KAYNAKÇA

- Carr E G & Durand V M (1985) Reducing behavior problems through functional communication training *Journal of Applied Behavior Analysis*, 18 111-126
- Chandler L , & Dahlquist C (2002) *Functional Assessment Strategies to Prevent and Remedy Challenging Behavior in School Settings* Ohio Merrill Prentice Hall Pub Co
- Hieneman M Nolan M Presley J DeTuro L Gayler W & Dunlap G (1999) *Facilitator's Guide Positive Behavioral Support* Tallahassee Florida Florida Department of Education Bureau of Instructional Support and Community Services
- Houten R & Hall V (2001) *The Measurement of Behavior Behavior Modification* (3 Baskı) Texas Pro ed Pub Co
- Koegel L Kern R Koegel G & Dunlap G (1996) *Positive Behavioral Support Including People with Difficult Behavior in the Community* Maryland Paul H Brookes Pub Co
- Meyer L & Evans I (1989) *Nonaversive Intervention for Behavior Problems A Manual for Home and Community* Maryland Paul H Brookes Pub Co
- Horner R H Albin R W Sprague J R & Todd A W (2000) Positive behavior support M E Snell ve F Browns (Ens) *Instruction of students with severe disabilities*. (5 Baskı s 207-243) Ohio Merrill Prentice Hall Pub Co